

УДК 378.147

DOI:

Леся Рут'ян, магістр "Педагогіка вищої школи",
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано сутнісні характеристики неформальної освіти у сучасному соціумі, зокрема, інституціоналізованість, цілеспрямованість, спланованість, варіативність. Виокремлено значущість неформальної освіти з-поміж інших видів, розкрито її сутність та перспективи впровадження у освітній простір закладів вищої освіти.

Досліджено специфіку неформальної освіти та особливості її здобуття. Запропоновано ефективні соціально-педагогічні умови впровадження неформальної освіти в освітнє середовище закладів вищої освіти, а саме: просвітницьку роботу з науково-педагогічними працівниками щодо перспективності використання в освітньому процесі потенціалу неформальної освіти; науково-методичне забезпечення впровадження неформальної освіти у процес підготовки майбутніх фахівців; ознайомлення викладачів і студентів зі специфікою, джерелами та інструментарієм неформальної освіти; інформаційний супровід викладачами та кураторами академічних груп студентів-здобувачів неформальної освіти; сприяння залученню якомога більшої кількості студентів до неформальної освіти, яка дозволяє уже з перших курсів отримувати необхідні для майбутньої професійної діяльності знання, уміння та навички, отримати безцінний досвід спілкування з поважними представниками галузі та, в подальшому, долучитись до професійного товариства тощо.

Ключові слова: вища освіта; заклади вищої освіти; освітнє середовище; неформальна освіта.

Табл. 1. Літ. 6.

Lesya Rutyan, Master "Pedagogy of High School"
Kyiv Taras Shevchenko National University

SOCIO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF NON-FORMAL EDUCATION IN THE EDUCATION ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyzes the intrinsic characteristics of informal education in the modern society, in particular, institutionalization, purposefulness, planning, and variability. The significance of non-formal education among other types is highlighted; its essence and prospects of introduction in higher educational institutions educational space are revealed.

The specifics of non-formal education and the peculiarities of its acquisition are investigated. Effective socio-pedagogical conditions for introducing non-formal education into the educational environment of higher education institutions are proposed, namely: educational work with scientific and pedagogical workers on the prospect of using in the educational process the potential of informal education; scientific and methodological support of introduction of non-formal education in the process of preparation of future specialists; introduction of teachers and students with specifics, sources and tools of non-formal education; information support by teachers and curators of academic groups of non-formal education students; assistance in attracting as many students as possible to non-formal education, which allows you to acquire the knowledge, skills and abilities necessary for future professional activity from the first courses, gain valuable experience of communication with reputable representatives of the industry and, in the future, to join a professional association, etc.

Keywords: higher education; institutions of higher education; an educational environment; an informal education.

Актуальність. Останнім часом на теренах України значного поширення набула неформальна освіта, до якої прикута увага не лише науковців, а й широкого загалу. Прагнення особистості до саморозвитку, самовдосконалення та професійного зростання є цілком природним для представників інформаційного суспільства. Різноманіття видів неформальної освіти та наявність запиту суспільства на її здобуття потребує системного вивчення та дослідження даної проблематики.

Питання неформальної освіти, а також

споріднені теми досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці: В.Т. Александров – державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні, Н.Г. Василенко – стан і проблеми запровадження системи визнання результатів неформального професійного навчання в Україні, О. В. Василенко – розвиток системи неформальної освіти дорослих в умовах соціально-економічної кризи, О. Гулай – неперервна освіта як умова формування висококваліфікованого фахівця, Е.І. Гусейнова і Ю.М. Лук'янова – неформальна освіта як

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

важливий елемент безперервної освіти, Ю. Деркач – неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді тощо.

Мета статті – проаналізувати стан неформальної освіти в українському суспільстві, запропонувати ефективні соціально-педагогічні умови впровадження неформальної освіти в освітнє середовище закладів вищої освіти. Незважаючи на суспільний інтерес на законодавчому рівні в Україні поняття “неформальна освіта” вперше використане у 2017 році у Законі України “Про освіту”. У статті восьмий цього документу, де перераховано усі види освіти, зазначено: “Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій” [2]. Дане визначення має високий рівень узагальнення і може бути розширене шляхом конкретизації змістового наповнення.

Основний виклад матеріалу. Варто зазначити, що основними, сутнісними характеристиками неформальної освіти є:

- інституціоналізованість – здобуття неформальної

яка передбачає регламентованість освітнього процесу і його моделювання (наприклад, будь-які курси можна умовно поділити на змістовні блоки, які здобувачі неформальної освіти опановують в логічній послідовності);

- варіативність – неформальна освіта є загальнодоступною, багатовекторною (від програм з розвитку вмінь та навичок, до соціокультурного розвитку особистості), в переважній більшості короткотривалою (у порівнянні з формальною освітою), а також дозволяє обрати комфортний темп її здобуття (реалізація індивідуальної освітньої траєкторії на практиці).

Важливим є виокремлення неформальної освіти з-поміж інших видів, розуміння її сутності та перспектив упровадження в освітній простір закладів вищої освіти.

Зауважимо, специфіку неформальної освіти та особливості її здобуття можна простежити за допомогою компаративістики. Варто взяти до уваги ознайомлення із наведеним нижче порівняльним аналізом присутніх в Україні видів освіти, які закріплені на законодавчому рівні. У таблиці використано термінологічний апарат Закону України “Про освіту”, прийнятий Верховною Радою України у 2017 році (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Особливості здобуття різних видів освіти в Україні

Вид освіти	Особливості здобуття
Формальна	Здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою
Неформальна	Здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій
Інформальна (самоосвіта)	Передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям

освіти відбувається в різноманітних установах і організаціях, які зареєстровані в Міністерстві юстиції України та офіційно здійснюють свою діяльність;

- цілеспрямованість – особа, яка здобуває неформальну освіту, має на меті певну ціль до реалізації якої йде шляхом опанування певних освітніх програм (зберігається можливість присвоєння професійної та/або часткової освітньої кваліфікації, якщо це передбачено Статутом організації відповідно до її мети, цілей, завдань та напрямів діяльності);

- спланованість – наявність певної програми,

До головних переваг неформальної освіти, у порівнянні з іншими видами освіти, можна віднести гнучкість системи, її здатність до перебудови та модернізації відповідно до трансформаційних процесів у суспільстві, а також суспільним потребам та запитам. Для кращого розуміння перспективності інтеграції неформальної освіти в освітній простір закладів вищої освіти варто детальніше розібрати її різновиди. Розрізняють такі види неформальної освіти:

- курси, тренінги, семінари-практикуми – відносно коротке, але інтенсивне навчання (в

порівнянні з навчанням у закладах професійно-технічної та вищої освіти), яке має практичну значущість та теоретичне підґрунтя;

- громадянську просвіту – це особливий освітній вектор, мета якого сформувати громадянина своєї держави, який буде активним членом суспільства, братиме участь у суспільному та політичному житті держави, взаємодітиме з неформальними соціальними інститутами (наприклад, громадськими організаціями, церквою, засобами масової інформації тощо);

- онлайн освіту – представлена великомасштабною мережею освітніх онлайн-платформ, діяльність яких побудована на використанні інформаційно-комунікаційних технологій та інтерактивній взаємодії між учасниками освітнього процесу за допомогою глобальної мережі Інтернет;

- стажування на робочому місці – набуття навичок реальної професійної взаємодії з позиції фахівця, спеціаліста у певній галузі під керівництвом наставника; можливе лише за умови попереднього опанування теоретичного блоку інформації (наприклад, навчально-виробнича практика у студентів 3 – 4 курсів освітнього рівня “Бакалавр” та 1 – 2 курсів освітнього рівня “Магістр”) тощо.

На особливу увагу, як найбільш перспективний вид неформальної освіти, заслуговує відносно нова для українського суспільства онлайн освіта. Попри відсутність в Україні на даний момент визнаних стандартів неформальної освіти й упереджене ставлення до неї зі сторони незначної частини суспільства, через некоректне її сприйняття і переконання в тому, що це лише розвага, даний напрям активно розвивається і залучає з кожним роком усе більше і більше як слухачів, так і фахівців.

Науковець Н.П. Павлик у монографії “Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів” окреслює неформальні освітні технології, до яких відносить: асоціативні карти, “відкритий простір”, дебати, диспут, майстерню майбутнього, навчання на прикладі, рівний навчає рівного, світове кафе, техніка кола тощо [5, 338 – 340]. Також Н. Павлик у співпраці з В. Яценко працює над “Каталогом кращих практик і проектів організації неформальної освіти” – виданням, яке спрямоване на поширення ідей неформального навчання молоді, обмін досвідом додаткової соціальної освіти, можливості популяризувати неформальні форми навчання як основу розвитку громадянського суспільства в Україні. Відтак, це збірник ідей та досвіду, що буде важливим для

впровадження провайдером неформальної освіти, соціальним працівникам, тренерам, андрагогам та іншим небайдужим громадянам, які прагнуть змінити громаду та світу [4].

Тренерською групою “Інша освіта” в рамках проекту “Діалог заради змін” видано навчальний посібник для тренерів неформальної освіти – “Ідеї. Натхнення. Рішення: посіб. для тренерів неформ. Освіти”. У даному посібнику розкривається поняття громадянської неформальної освіти, окреслюються основні підходи та методи, які вона використовує. Надаються рекомендації щодо різних аспектів тренерської роботи, а також зібрані конкретні методики, які можна використовувати у поданому вигляді або адаптувати до потреб конкретного освітнього заходу [3].

Розвитком стандартів неформальної освіти, критеріями та показниками її якості в Україні займається низка організацій:

- Prometheus – українська масова освітня онлайн-платформа з курсами, які знаходяться у відкритому доступі для охочих з усього світу; надає можливість безкоштовно створювати авторські онлайн-курси за наявності якісного контенту;

- ВУМ online – платформа громадянської освіти, яка створює онлайн-курси, поширює ідеї та сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні; освітня ініціатива створена на основі Відкритого Університету Майдану;

- Інша Освіта – українська громадська організація, що працює за стандартами неформальної освіти Німеччини “Theodor Heuss Kolleg”, проводить професійні курси для освітян, працює над альтернативними освітніми розробками та займається менеджментом якості неформальної освіти;

- Центр гуманістичних технологій “АХАЛАР” – чернігівська громадська організація, що розвиває якість громадянської освіти в Україні; ціль роботи організації – сприяння становленню громадянського, стійкого і демократичного суспільства в Україні;

- Технічна студія “Винахідник” – міжнародна мережа позашкільних освітніх закладів, що розвиває якість освіти за допомогою франшизи та курсів, на яких діти, віком від 3 до 16 років, за допомогою навчальних конструкторів LEGO®, цікаво та захопливо вивчають робототехніку, ІТ, інженерію, фізику, механіку, архітектуру та інші природничі науки;

- Міжнаціональний центр неформальної освіти – неприбуткова громадська організація, яка активно сприяє розвитку та популяризації неформальної освіти серед українців; місія центру

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

– сприяння створенню умов для всебічного розвитку особистості, через залучення до освітнього процесу впродовж життя;

- Українська Академія Лідерства – це освітній осередок для випускників шкіл віком від 16 до 20 років, в якому, завдяки 10-місячній програмі розвитку, допомагають молоді знайти своє призначення, пізнати країну та світ, усвідомлено обрати майбутню професію та розкрити лідерські якості; освітня програма будується на поєднанні елементів фізичного, емоційного та інтелектуального розвитку;

- Math Is Your Future – міжнародна онлайн-школа математики, яка започаткована в Україні. Надає можливість вчителям математики з України ознайомлюватись з міжнародними навчальними методиками, програмами й стандартами та інтегрувати їх у власну викладацьку практику;

- Навчай для України – неприбуткова громадська організація, яка прагне, щоб кожна дитина мала можливість реалізувати власний потенціал за допомогою якісної освіти; організація є партнером міжнародної мережі Teach For All, яка об'єднує понад 45 незалежних організацій зі спільними прагненнями, а також залучає молодих спеціалістів до викладання в школах України з метою сприяння дітям в отриманні освіти, підтримки та можливостей формувати краще майбутнє для всіх нас;

- Благодійна організація “Благодійний фонд “ПроОсвіта” – займається розвитком громадянської освіти в малих містах і селах України, вбачаючи в цьому запоруку підвищення загального рівня освіченості нації. Місією організації “ПроОсвіта” є створення належних умов для формування і розвитку демократичної громадянської культури серед дітей та молоді невеликих населених пунктів України тощо.

Перспективи подальших досліджень. Впровадження неформальної освіти в освітній простір закладів вищої освіти вимагає консолідації усіх зацікавлених в підвищенні якості освітніх послуг сторін, а саме: закладів вищої освіти, працевлаштувачів, студентів. Сучасна формальна освіта втрачає свою монополію на ринку освітніх послуг, оскільки її здобуття не передбачає стовідсоткової запоруки успіху та інтеграції у світовий ринок праці. Перспектива впровадження неформальної освіти у процес підготовки майбутніх фахівців полягає, перш за все, в тому, що її надзавданням є підготувати здобувача освіти до самостійного життя, не формувати в ньому пасивного “споживача” знань, а формувати активну, цілеспрямовану та зацікавлену у пізнанні багатогранну особистість.

Досягнення продуктивності та ефективності

неформальної освіти в освітньому просторі закладів вищої освіти та одержання бажаного результату можливе лише за умови злагодженої взаємодії між усіма стейкхолдерами, врахування запитів, потреб та інтересів кожного з них, а також полілогу задля досягнення спільної мети – підготовки висококваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця, який в змозі протистояти викликам суспільства, мислити нестандартно, генерувати нові ідеї, діяти в невизначених умовах тощо.

До соціально-педагогічних умов впровадження в освітнє середовище закладу вищої освіти неформальної освіти відносимо:

- просвітницьку роботу з науково-педагогічними працівниками щодо перспективності використання в освітньому процесі потенціалу неформальної освіти;

- науково-методичне забезпечення впровадження неформальної освіти у процес підготовки майбутніх фахівців;

- ознайомлення викладачів і студентів зі специфікою, джерелами та інструментарієм неформальної освіти;

- інформаційний супровід викладачами та кураторами академічних груп студентів-здобувачів неформальної освіти;

- сприяння залученню якомога більшої кількості студентів до неформальної освіти, яка дозволяє уже з перших курсів отримувати необхідні для майбутньої професійної діяльності знання, уміння та навички, отримати безцінний досвід спілкування з поважними представниками галузі та, в подальшому, долучитись до професійного товариства тощо.

Висновок. Таким чином, неформальна освіта наразі виступає інструментом для опанування нових знань, розвитку умінь та навичок, розширення компетентностей, але лише за умови якісного контенту і педагогів, які вміють його цікаво та системно викласти, продуктивно організувати педагогічну взаємодію, мотивувати на пізнання нового та формувати жагу до знань у здобувачів неформальної освіти. Відтак, інтеграція неформальної освіти в освітній простір закладів вищої освіти загалом та в процес підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема, є достатньо актуальною на сьогодні, проте для забезпечення її ефективності та результативності потрібно створити сприятливі соціально-педагогічні умови з урахуванням особливостей сучасного освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко О. В. Неформальна освіта

дорослих: нове соціально-освітнє явище. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2013. Вип. 7. С. 35–44.

2. Закон України “Про освіту” від 05.09.2017 № 2145-VIII

3. Ідеї. Натхнення. Рішення: посіб. для тренерів неформ. освіти / Н. Трамбовецька та ін.; упоряд. Н. Трамбовецька. Київ, 2015. 70 с.

4. Каталог кращих практик і проєктів організації неформальної освіти : у навчальних закладах України; у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери / кол. авт. за заг. ред. Надії Павлик, Віри Яценко. Випуск 1. Житомир, 2017. 84 с., іл.

5. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів : монографія / Н. П. Павлик. Житомир, 2018. 350 с., іл.

6. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : навчальний посібник. Надія Павлик. Житомир, 2017. 162 с.

REFERENCES

1. Vasylenko, O. V. (2013). Neformalna osvita doroslykh: nove sotsialno-osvitnie yavyshe [Non-formal adult education: a new socio-educational phenomenon]. *Adult education: theory, experience, perspectives*. Vol.7, pp. 35–44. [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05.09.2017 №

2145-VIII [Law of Ukraine “On Education” of 05.09.2017 No. 2145-VIII]. [in Ukrainian].

3. Trambovetska, N. (Ed.). 2015. *Idei. Natkhennia. Rishennia: posib. dlia treneriv neform. Osvity* [Ideas. Inspiration. Solution: a tool. for informal coaches. Education]. Kyiv, 70 p. [in Ukrainian].

4. Katalog krashchykh praktyk i proektiv orhanizatsii neformalnoi osvity : u navchalnykh zakladakh Ukrainy; u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [A catalog of best practices and projects of organization of non-formal education: in educational establishments of Ukraine; in the process of professional training of future specialists in the social sphere]. (Eds). Nadii Pavlyk, Viry Yatsenko. Vol 1. Zhytomyr, 84 p. [in Ukrainian].

5. Pavlyk, N. P. (2018). *Teoriia i praktyka orhanizatsii neformalnoi osvity maibutnykh sotsialnykh pedahohiv : monohrafiia* [Theory and practice of organizing non-formal education for future social educators: monograph]. Zhytomyr, 350 p. [in Ukrainian].

6. Pavlyk, N. (2017). *Teoriia i praktyka orhanizatsii neformalnoi osvity molodi : navchalnyi posibnyk* [Theory and practice of organizing non-formal youth education: a textbook]. Zhytomyr, 162 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.08.2019

“Знання кращі за багатства, адже одне скороминує, а інше – вічне”.

Сократ
давньогрецький філософ

“Для вченої й освіченої людини жити – значить мислити”.

Квінт Цицерон
давньоримський оратор, політик

“Не важливо з якою швидкістю ти рухаєшся до своєї мети, головне не зупинятися”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

“Нічого нового в цьому світі неможливо знайти або вигадати, адже всі народжені часточки життя споріднені між собою”.

Піфагор
давньогрецький філософ

